

Werkopdracht vierde ontwikkelsessie

Wat hebben onze leerlingen nodig om uit te groeien tot volwassenen die bijdragen aan de samenleving, economisch zelfstandig zijn én met zelfvertrouwen in het leven staan? Dat is de vraag waar we samen voor staan. Met Curriculum.nu willen we samenhang in de onderwijsinhoud bevorderen, zorgen voor doorlopende leerlijnen, en overladenheid van het onderwijsprogramma terugdringen. Om dat te bereiken is het van belang dat we het curriculum voor ons eigen leergebied, op basis van de aangereikte feedback, verder uitwerken en daarbij afstemmen en samenwerken met de andere ontwikkelteams. Alleen dan kunnen we komen tot een uitgebalanceerd, samenhangend, landelijk curriculum waarmee onze leerlingen de toekomst met zelfvertrouwen tegemoet kunnen gaan.

Opbrengsten ontwikkelsessie 4

De opbrengst van de vierde ontwikkelsessie bestaat uit de volgende onderdelen:

- Tussenproduct 4a: bijgestelde grote opdrachten van het leergebied, waarin de opgehaalde feedback is verwerkt. De set grote opdrachten wordt voorafgegaan door een toelichting en de (herziene) visie.
- Tussenproduct 4b: raamwerk van bouwstenen waarin de relatie tussen de grote opdrachten en de bouwstenen van het leergebied duidelijk wordt.
- Tussenproduct 4c: bouwstenen waarin de benodigde kennis en vaardigheden benoemd in de grote opdrachten zijn uitgewerkt voor po en vo onderbouw, en aanbevelingen voor vo bovenbouw. De ontwikkelteams werken ten minste voor één grote opdracht een set van bouwstenen en, waar mogelijk, aanbevelingen uit.
- Consultatievragen, behorend bij tussenproduct 4b en 4c;
- Consultatieverslag
- Bronnenlijst, behorende bij de (herziene) visie en tussenproducten 4a t/m c (groeidocument).

NB De consultatiefase richt zich op tussenproduct 4b en 4c. De herziene visie, de grote opdrachten en het consultatieverslag dienen als achtergrondmateriaal daarbij.

Tussenproduct 4a: Bijgestelde grote opdrachten

De vierde ontwikkelsessie start met het bijstellen van de grote opdrachten. Dit gebeurt op basis van de aangereikte feedback, inclusief de input van de vakexperts en de bijlagen die zijn meegestuurd door stakeholders. Het gaat om bijstellen, niet om het opnieuw formuleren van de grote opdrachten. Voor het bijstellen maakt het ontwikkelteam, naast de ontvangen feedback, ook gebruik van de aanbevelingen van de Adviesgroep (bijlage 1) en de werkgroep samenhang (bijlage 2). Belangrijke aandachtspunten voor het bijstellen zijn:

- *Relaties met andere leergebieden aanscherpen:* het ontwikkelteam bekijkt de bestaande relaties die zij hebben aangebracht met andere leergebieden en vice versa, en stemt met de andere ontwikkelteams af of de eenzijdige relaties tot wederzijdse relaties gemaakt kunnen worden. Zo mogelijk maken de ontwikkelteams de wederzijdse relaties expliciet in de formulering van de grote opdrachten (zie bijlage 2).
- *Brede vaardigheden:* het ontwikkelteam benoemt die brede vaardigheden in de grote opdrachten die in bouwstenen worden uitgewerkt
- *Mondiale thema's:* het ontwikkelteam stemt de invulling van de mondiale thema's af met andere ontwikkelteams.

Wanneer de set bijgestelde grote opdrachten gereed is, werkt het ontwikkelteam de grote opdrachten uit in bouwstenen. We geven hier eerst een toelichting op wat bouwstenen zijn, en beschrijven vervolgens de stappen waarin de bouwstenen worden uitgewerkt: van een raamwerk naar een uitwerking van bouwstenen.

Wat zijn bouwstenen?

De bouwstenen beschrijven welke kennis en vaardigheden ten minste nodig zijn om invulling te geven aan de grote opdrachten. Het gaat om een beschrijving in termen van aanbod. De bouwstenen vormen, samen met de visie en de grote opdrachten, input voor de herziening van de kerndoelen en eindtermen. De bouwstenen geven tevens voorbeeldmatig inzicht in de opbouw van de gewenste kennis en vaardigheden gedurende de verschillende fasen van het onderwijs.

Uitwerking per bouw

De bouwstenen laten zien hoe de doorlopende leerlijn is opgebouwd in de verschillende sectoren. Daarbij maken we onderscheid tussen: (i) bouwstenen po; (ii) bouwstenen vo onderbouw, en (iii) aanbevelingen vo bovenbouw.

Bouwstenen po

Voor po werkt het ontwikkelteam de kennis en vaardigheden uit die als input dienen voor de herziening van de kerndoelen po. Deze bouwstenen richten zich op het leergebied als geheel. De bouwstenen laten zien hoe de kennis en vaardigheden zich opbouwen. Het ontwikkelteam houdt daarbij rekening met de verschillende ontwikkelingsfasen van leerlingen, namelijk fase 1, het jonge kind (denk aan po onderbouw) en fase 2, het oudere kind (denk aan po bovenbouw).

Bouwstenen vo onderbouw

Voor vo onderbouw werkt het ontwikkelteam de kennis en vaardigheden uit die als input dienen voor de herziening van de kerndoelen vo onderbouw. Deze bouwstenen richten zich op het leergebied als geheel en bieden een basis voor alle sectoren. Waar nodig kan in de beschrijving van de kennis en vaardigheden onderscheid gemaakt worden tussen sectoren, bijvoorbeeld vmbo en havo/vwo.

Inhoudelijke aanbevelingen vo bovenbouw

Voor vo bovenbouw formuleert het ontwikkelteam inhoudelijke aanbevelingen voor de herziening van de eindtermen. De aanbevelingen zijn gericht op (clusters van) vakken en zijn gedifferentieerd naar sectoren.

Tussenproduct 4b: Raamwerk van bouwstenen

Een eerste stap in het uitwerken van bouwstenen is om vanuit de grote opdrachten te bepalen welke bouwstenen er komen. Het ontwikkelteam licht dit toe in een raamwerk van bouwstenen, waarin duidelijk wordt welke bouwstenen er zijn en hoe deze voortbouwen op de grote opdrachten. Het raamwerk wordt uitgewerkt als een zelfstandig product.

Van grote opdrachten naar bouwstenen

De bouwstenen bouwen voort op de grote opdrachten. Dit kan op verschillende manieren:

- uit een grote opdracht komt één bouwsteen voort;
- uit een grote opdracht komen meerdere bouwstenen voort;
- een of meerdere bouwsteen komen voort uit een cluster van grote opdrachten.

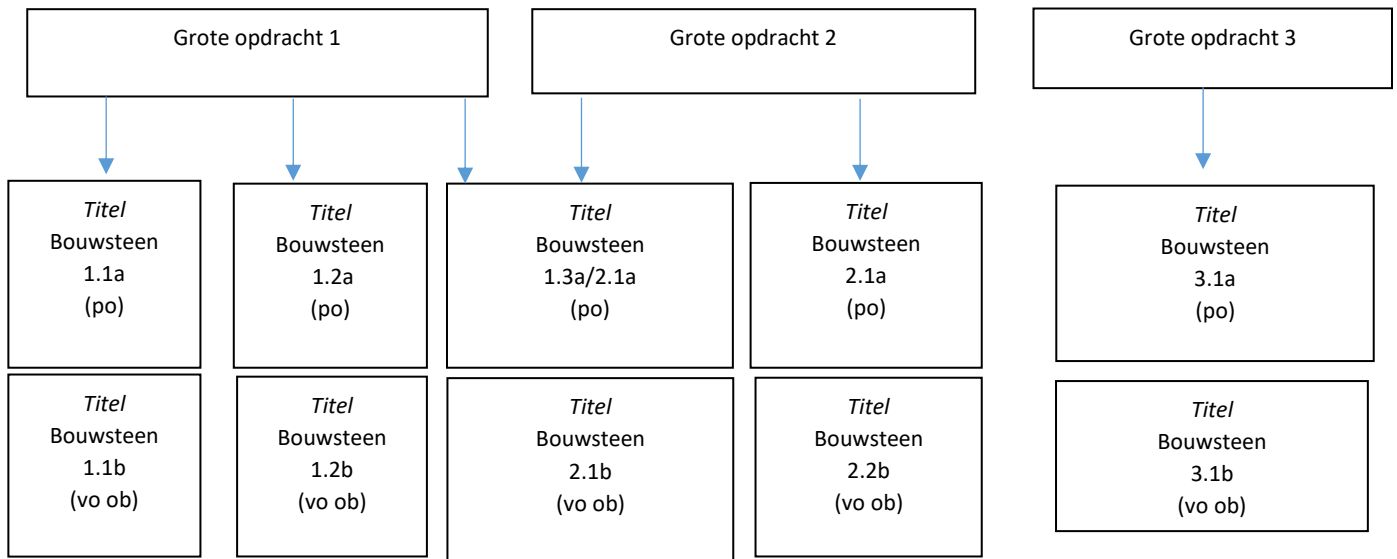
Binnen een leergebied is ook een combinatie van varianten mogelijk.

Het raamwerk bestaat uit een opsomming van de inhoud/thema's die per grote opdracht worden uitgewerkt in bouwstenen voor po en vo onderbouw en in aanbevelingen voor vo bovenbouw (zie onderstaand figuur). Het doel van dit raamwerk is om overzicht te bieden van alle bouwstenen die worden uitgewerkt. Het raamwerk laat ook zien hoe de bouwstenen onderling en met de grote opdrachten samenhangen. Waar wenselijk maakt het ontwikkelteam een begeleidende tekst ter toelichting. In de begeleidende toelichting kan het ontwikkelteam onder andere aangeven hoe karakteristieke denk- en werkwijzen voor het leergebied zijn opgenomen in de bouwstenen.

Aantal bouwstenen

Een belangrijk aandachtspunt van Curriculum.nu is het beperken tot de kern. Bij de bouwstenen gaat het om de meest essentiële kennis en vaardigheden die in een vervolgfase uitgewerkt moeten worden in kerndoelen.

Als richtlijn hiervoor geldt dat er per grote opdracht 1 tot 3 inhoud/thema's in bouwstenen worden uitgewerkt.

Aanduiding van bouwstenen in het raamwerk

De sets van bouwstenen krijgen een titel waarin de inhoud van de bijbehorende grote opdracht tot uitdrukking komt. Wanneer er meerdere bouwstenen bij een grote opdracht worden uitgewerkt, dan krijgen de bouwstenen de specifieke inhoud van de set als titel. De bouwstenen po worden steeds voorzien van een a. en de bouwstenen vo onderbouw van een b. Aanbevelingen vo bovenbouw, die rechtstreeks gekoppeld zijn aan een grote opdracht worden voorzien van een c.

Tussenproduct 4c: Bouwstenen *(inclusief toelichting)*

Bouwstenen po en vo onderbouw

De bouwstenen bevatten een vertaling van de grote opdrachten in wat leerlingen aan kennis (kennen) en vaardigheden (kunnen) nodig hebben. De bouwstenen beschrijven de gewenste kennis en vaardigheden in termen van aanbod. Het gaat om een globale beschrijving van wat minimaal nodig is vanuit het leergebied om de grote opdracht in de betreffende fase invulling te geven. De bouwstenen hebben betrekking op het leergebied als geheel. Indien gewenst kan bij de samengestelde leergebieden door middel van gekleurde arceringen zichtbaar worden gemaakt wat de bijdrage is van de verschillende disciplines.

Vorm en inhoud van de bouwstenen

Een bouwsteen bestaat uit een inleidende tekst, en een opsomming van kennis en vaardigheden.

Inleidende tekst

- Inhoud: de tekst beschrijft wat de grote opdracht inhoudt in de betreffende fase en wat deze inhoud betekent voor leerlingen.
- Vorm: de omvang van deze (lopende) tekst is circa 5 regels.

Opsomming van kennis en vaardigheden

- Inhoud:
 - Beschrijving van de meest typerende kennis en vaardigheden voor het thema in de betreffende fase (po, vo onderbouw).
 - Wat vaardigheden betreft kan het gaan zowel om leergebiedspecifieke als brede vaardigheden (zie ontwerpcriterium 4).
 - Waar wenselijk worden voorbeelden van kennis en vaardigheden ter toelichting gegeven. In de opsomming wordt dit aangeduid met : "te denken valt aan" Dit biedt de mogelijkheid om vakgerichte voorbeelden en contexten toe te voegen. Dit kan helpen om termen te verhelderen en uitwerkingen meer herkenbaar te maken per sector.

- Vorm: het gaat om een opsomming in bullets. Indicatie: 4 tot 6 meest typerende onderdelen.

Ontwerpcriteria bouwstenen po en vo onderbouw

1. De bouwstenen bouwen voort op de grote opdrachten en de visie.
2. De bouwstenen beperken zich tot de kern van het leergebied en bevatten een globale beschrijving van de meest typerend kennis en vaardigheden van die kern, zowel in de lopende tekst als in de opsomming.
3. De bouwstenen po (met daarbinnen fase 1 en 2) en vo onderbouw zijn onderscheidend van elkaar en laten de opbouw in de doorlopende leerlijn zien.
 - Er is een heldere opbouw van de mate van complexiteit in het aanbod (zie bijlage 3).
 - Er is een eenduidig gebruik van werkwoorden/vaardigheden door de verschillende fasen heen.
 - Er is binnen elke fase sprake van een goede balans tussen lagere- én hogere-orde vaardigheden (zie bijlage 3).
 - Bij de uitwerking in fasen benut het ontwikkelteam de inzichten uit de *Handreiking ontwikkelingspsychologie*.
4. De bouwstenen bevatten een uitwerking van brede vaardigheden binnen de context van het leergebied.
5. De bouwstenen vertonen onderlinge samenhang en worden inhoudelijk waar relevant afgestemd met andere leergebieden.
6. De bouwstenen dragen bij aan elementen van toekomstgericht en betekenisvol onderwijs voor leerlingen.
7. De bouwstenen als geheel dragen bij aan de drie hoofddoelen (kwalificatie, socialisatie, persoonlijke vorming).

Toelichting op de bouwstenen

De sets van bouwstenen en aanbevelingen worden voorzien van een toelichting. Deze toelichting beschrijft hoe de doorlopende leerlijn is opgebouwd, hoe de brede vaardigheden zijn uitgewerkt in de bouwstenen, en hoe de samenhang is tussen de bouwstenen en met de bouwstenen van andere leergebieden. De toelichting richt zich op de bouwstenen als geheel. Daarnaast kan waar wenselijk per set bouwstenen specifieke punten worden opgemerkt.

Opbouw doorlopende leerlijn

In de toelichting beschrijft het ontwikkelteam op welke wijze de kennis en vaardigheden in de bouwstenen po, van fase 1 naar fase 2, en vo onderbouw is opgebouwd. Het ontwikkelteam geeft aan vanuit welke principes de complexiteit is opgebouwd. Dit kan door niveaus van complexiteit te onderscheiden, zoals van concreet naar abstract, van dichtbij naar veraf, van eenvoudig naar complex. Bijlage 3 bevat een nadere toelichting op de opbouw van complexiteit.

Brede vaardigheden

In de toelichting geeft het ontwikkelteam hoe de brede vaardigheden zijn uitgewerkt in de bouwstenen. In de bouwstenen zijn de brede vaardigheden met leergebiedspecifieke termen aangeduid. In deze toelichting expliciteert het ontwikkelteam welke brede vaardigheden in de verschillende bouwstenen zijn uitgewerkt. In dit overzicht gebruikt het team de termen die gebruikt worden in de *Handreiking brede vaardigheden*. Het doel van deze toelichting is om een overzicht te geven van waar de brede vaardigheden zijn uitgewerkt in de bouwstenen.

Samenhang met andere leergebieden

De toelichting beschrijft tevens de samenhang met andere leergebieden. Het ontwikkelteam schrijft in een korte toelichting met welke bouwstenen uit andere leergebieden de bouwstenen van het eigen leergebied een relatie heeft en welke dat is.

Aanbevelingen vo bovenbouw

Voor vo bovenbouw levert het ontwikkelteam inhoudelijke aanbevelingen op. De aanbevelingen zijn richtinggevend voor de formulering van eindtermen in een vervolgfase. De aanbevelingen gaan uit van de bestaande indeling in vakken en profielen.

Vorm en inhoud aanbevelingen

De aanbevelingen beschrijven op welke wijze de grote opdrachten en bijbehorende bouwstenen uitgewerkt kunnen worden in eindtermen voor vo bovenbouw:

- Welke inhoudelijke accenten moeten worden meegenomen bij de uitwerking van vo bovenbouw?
- Welke inhoud en welke bouwstenen moeten worden toegevoegd, verdiept of uitgewerkt?

Dit is geen uitputtende lijst, maar beperkt zich tot de meest belangrijke punten voor het team, die meegenomen moeten worden richting actualisering van eindtermen.

De aanbevelingen kunnen op twee manieren uitgewerkt worden:

- *Per set bouwstenen/grote opdracht:* de aanbevelingen beschrijven per set bouwstenen dan wel per grote opdracht hoe deze inhoudelijk uitgewerkt kan worden in eindtermen voor vo bovenbouw. De aanbevelingen kunnen zich ook richten op meerdere sets bouwstenen/grote opdrachten.
- *Per vakkencluster:* voor de samengestelde leergebieden ligt het meer voor de hand om de aanbevelingen op te stellen per vakkencluster. Dus: aanbevelingen voor hoe je de grote opdrachten en bouwstenen uitwerkt in eindtermen voor economie, scheikunde, of muziek.

Daarnaast kunnen er aanbevelingen zijn die meer algemeen van aard zijn en gelden voor alle grote opdrachten.

Ontwerpcriteria en inhoudelijke aandachtspunten aanbevelingen

1. De aanbevelingen bouwen voort op de visie, grote opdrachten en bouwstenen van po en vo onderbouw en maken inzichtelijk hoe deze uitgewerkt kunnen worden in eindtermen voor vo bovenbouw.
2. De aanbevelingen richten zich op het kerncurriculum in de bovenbouw, dat wil zeggen op de kern van de verplichte en gekozen vakken per leergebied.
3. De aanbevelingen voor de leergebieden zijn gericht op (clusters van) vakken of vakvarianten (varianten A, B etc. bij Rekenen & wiskunde).
4. De aanbevelingen bevatten, indien nodig, uitspraken over verschillen tussen sectoren. Aandachtspunt daarbij is zowel de verticale doorstroming (vmbo-mbo, havo-hbo, vo-wo) als ook de horizontale doorstroming van vmbo naar havo, en van havo naar vwo.
5. De aanbevelingen zijn gebaseerd op de uitgangspunten van Curriculum.nu (balans in de drie hoofddoelen, doorlopende leerlijn, samenhang, beperken tot de kern).